

KOVÁSSY ZOLTÁN

ADALÉKOK GÁBOR ÁRON ÉLETRAJZÁHOZ

Az 1848/49-es polgári forradalom és szabadságharc kiemelkedő alakja *Gábor Áron*, akinek életútja, életműve széles körben ismert. Rézágújáról dal született, tettei lelkesítőleg hatnak az ifjúságra, szobra azonban mindeddig nem volt. Ezt a hiányt pótolta a Hazafias Népfront Országos Titkársága és a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága, amikor elfogadta a Fővárosi Gábor Áron Öntőde pártbizottságának és dolgozóinak javaslatát: állítsanak emlékművet a névadó szabadsághősnek. A terv 1980 őszén valóra vált, s azóta a budai Gábor Áron utca torkolatánál, a Szilágyi Erzsébet fasorban elhelyezett impozáns oszlopkompozíció emlékeztet Gábor Áronra. Az emlékmű alkotója — *Kiss Sándor* szobrászművész és *Vadász György* építész — kőbe és ércebe formálta mindazt, ami székelyföld hős fiának életútját és sorsát jelenti. A hámost jelképező alapzat, mely egy félgömb alakú felrobbant ágyúgolyót emel magasba, eszmei egységben utal Gábor Áron munkás életére és hősi halálára, aki a népből jött, népért élt, dolgozott és annak szabadságáért áldozta életét.

E megemlékezésnek nem az a célja, hogy a Székelyföld nagy fia életútjának minden állomását ismertesse, csupán néhány olyan adatra hívja fel a figyelmet, amelyek további kutatások alapját képezhetik, mindenekelőtt pedig tisztázni kívánja Gábor Áron születésének időpontját.

Az erdélyi Bereck község római katolikus plébániája a második világháború idején irattárával együtt leégett. *Dr. Gábor László*, a Fővárosi Bíróság tanácselnöke, Gábor Áron öccsének, Imrének a dédunokája azonban, szerencsére, még diákkorában, a tüzesetet megelőzően összegyűjtött minden, a szabadsághősre és családjára vonatkozó emléket. Ezeknek az okiratoknak a birtokában tudjuk pontosítani a történelmi és családi adatokat.

Némely lexikon tévesen rögzítette a szabadsághős születési adatait, és ez a tény még napjainkban is sok félreértésre adott alkalmat. Bereck község római katolikus plébániája anyakönyvében, a *Tom. II. Pag. 203. Nr. 10.* nyilvántartási szám szerint *1814. november 27-én* született Gábor István és Hosszú Judit fia: *Gábor Áron András*. A keresztszülők Egyed Antal és Balog Katalin voltak, a csecsemőt Bogdán István plébános keresztelte meg születése napján.

Az anyakönyv későbbi bejegyzése (*libro II. pag. 213.*) pedig azt tanúsítja, hogy *1816. november 1-én* született a második gyerek, „Emericus”, azaz *Gábor Imre*.

Berecknek a középkorból mezővárosi privilégiuma volt, közigazgatása élén a városi főbíró és a szenátorok (tanácsosok) testülete állt. A Gábor család tagjai örökölték ezeket a tisztségeket. Gábor Áron és Imre nagyapjának, Gábor

194

L. J. Ch.

Szünetlenül — Extractus matriculae baptizatorum

Állam: Magyarország

Terület: Budapest
Részlet: BEREK

Tom: 11. Pag: 203. Nr: 10.

A szülőknek neve és nomen	a szülőknek neve	1814 november 27.
	a keresztesnek baptizati collati	esernyoleszantizern.
A megkereszteltnek Baptizati (ca)	neve	1814 november 27.
	vallása	Gábor Áron Andras
	religio	róm. kat.
	neme és mármázata sexus et origo legitima	fiu
A szülők vezeték- és keresztnéve, állása, vallása	szülők vezeték- és keresztnéve, állása, vallása	törvényes
	Nomen, cognomen, patrum	Gábor István
Lakóhely Locus domicilii	Lakóhely	róm. kat.
	Locus domicilii	Berek
A keresztszülők neve, állása és lakóhelye	A keresztszülők neve, állása és lakóhelye	Begyed Antal
	Nomen, cognomen et conditio patrinarum	Balog Katalin
A keresztes pap neve és hivatala	A keresztes pap neve és hivatala	bereckiek.
	Nomen, cognomen et officium baptizantis	Bogdán István
Szülők Obstetris	Születés Obstetris	plébános
	Obstetris	-----
ENZYMATIKAI OBSERVATIONES		

Fentiek hiteles — In quorum fidem

Hely: Berek 1941 november 8.

János Gyula
plébános — parochus

1941. november 8. Berek

Gábor Áron keresztlevele

Józsefnek a szenátori tisztét 1814-ben a fiúk apja, Gábor István vette át, aki egyben a tanács jegyzője is lett. Megbízatása alól, agg kora miatt, 1842. szeptember 19-én mentették fel (a következő évben, 1843. augusztus 13-án meg is halt), s ekkor kisebbik fia, Gábor Imre lépett szenátori örökébe, akit vicenotariussá is megválasztottak. Gábor Imre közéleti megbízatása következtében katonai szolgálatot nem teljesített, sőt bátyja, Áron mentesítette őt ez alól.

Gábor Imre radikális republikánus volt, s egyike azoknak, akik „A radical párt programja” c. iratot, melynek 2. pontja „Magyarországnak demokrata köztársasággá alakítása” célt tűzte ki, 1849. április 3-án aláírták, mint Vörösmarty Mihály, Kemény Zsigmond és még sokan mások, köztük többen románok is (például Murgu Euthym). Gábor Imrének, részben ezért a politikai állásfoglalásáért, részben bátyja forradalmi munkásságához nyújtott segítségével, Világos után bujdosnia kellett. Később Bereck „polgármestere”, 1864-ben pedig országgyűlései követ.

Gábor Áron 1849. július 2-án hősi halált halt, Gábor Imre pedig, 1887-ben bekövetkezett haláláig, szülőföldjén élt. A két fiútestvér egyetértésben, szeretetben élt, alkotott és harcolt a szabadságharc történelmi hónapjaiban is; mindkettőjük előtt ott lebeghetett ősük példája, akit II. Rákóczi György fejedelem emelt hűsége, állhatatossága és harci bátorsága elismeréséül a székely nemesek közé: „Mi, Rákóczi György, Isten kegyelméből Erdély Fejedelme, Magyarország részeinek Ura és a Székelyek Ispánja, stb. emlékezetül adjuk ezennel jelentve mindazoknak akiket illet, hogy mi egyrészt számos hűsége tanácsos urunknak előttünk evégből lett egyenkénti közbenjárására, másrészt pedig hűségben kitartó és állhatatos, hűséges szolgálataiért a derék és serény Finta András [...] Gajcso Mátyás és Péter, Gábor János, Potyó Gergely [...] [stb.] [...] akik nekünk és ezen mi Erdély országunknak minden alkalommal s a dolgok és idők minden változásában különösen pedig az ezen ország ellensége ellen szerencsésen kezdett és azoknak vereségével befejezett ebben az Alpokon [Kárpátokon] túli vállalkozásunkban többi székely híveinknek sorában hűségesen és harcias bátorsággal kitűntek és részt vettek [...] ígérük, hogy ezentúl is ugyanazzal a derekassággal fognak kitűnni és részt venni; ezért őket, és általuk a már megszületett és a jövőben születendő fiaikat a gyalogság állományából és állapotából, amelyben születtek és eddig voltak, kegyesen kiemelendőknek és a valóságos született és kétségtelen székely lófők [primipilusok] közösségébe és sorába besorolandóknak, csatolandóknak, felveendőknak és hozzáírandóknak tartottuk, ehhez képest kiemeljük, besoroljuk, csatoljuk, felvesszük és ezennel hozzáírjuk [...] hogy ők maguk és minden utódaik és maradékaik jó lovakkal, dárdákkal, hosszú puskákkal, elégséges puskaporral és golyókkal jól felszerelve, az ország érdekében viselendő minden akár általános, akár részleges hadjáratban mindig a mi és utódaink rendelkezésére álljanak és ha a helyzet úgy kívánja, tartozzanak és kötelezve legyenek a lóról leszállani és gyalogsként híven szolgálni a hazát. Ennek a dolognak örök emlékeztére és bizonyosságára függő és hiteles pecsétünk erejével megerősített jelen levelünket említett puskás lófő lovagjainknak és az ő valamennyi utódaiknak és maradékaiknak részére kegyesen odaadandónak és engedélyezendőnek tartottuk. Kelt a Trója [Torja] község mellett fekvő Alpokon túli táborunkban, az Urnak ezerhatszázötvenötödik évében, július hó hatodikán.”

Iskolai tanulmányai után Gábor Áron 1831-ben katonai szolgálatra vonult be a 2. székely gyalogezredbe, határőrnek. Legnagyobb bánatára nem tüzér, hanem gyalogos lett, de így is megtalálta módját az önkéntes továbbképzésnek.

Gábor Áron
őrnagy

Gyalogezredéből pár hetes kiképzésre Gyulafehérvárra küldték, ahol az ágyúk kezelését tanították. Tudásával hamar kitűnt társai közül. 1840-ben ismét katonai szolgálatra jelentkezett a pesti 5. tüzérezredhez, ahonnan 1842. október 14-én szerelt le, de ezt követően Imre öccse helyett vállalt szolgálatot 1845-ig, mint „főkáplár”. Így tudta megtanulni a „tűzmesterséget”, mert szolgálati ideje alatt Bécsben, a „Genie Corps”-nál műszaki ismereteket szerezhette. Szorgalmasan tanulta a német nyelvet, mechanikai és vegyészeti könyveket vásárolt, tapasztalatokban és tudásban gyarapodva telepedett le véglegesen szülőföldjén. Önmagát írásaiban mint „asztalost”, majd 1847-től mint „nyugalmozott káplárt” említette.

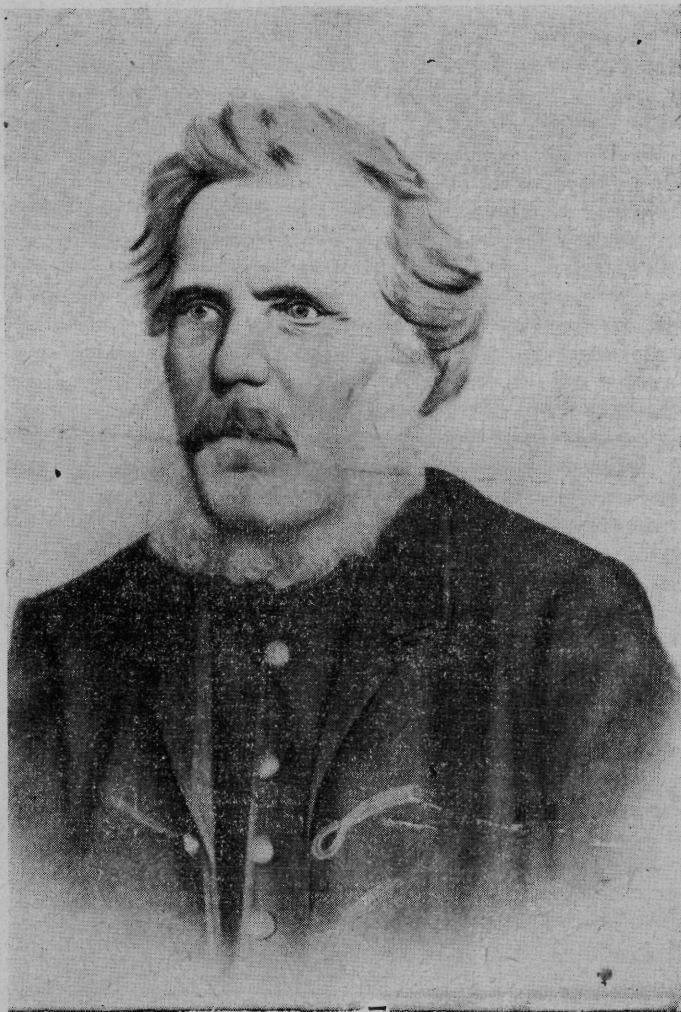
Rövidesen mindkét testvér családi életében változás állott be. Előbb Gábor Imre kötött házasságot Tréfás Viktóriával, majd Gábor Áron rendezte életét, mindvégig hűségesen kitartó, csángó származású élettársával, Keresztes Velcsuj Jusstiniával. Ebben a családi környezetben érte mindkettőjüket 1848 tavasza. Székelyföldre is megérkeztek a párizsi, majd pesti forradalom hírei, amit rö-

vidésen a kolozsvári országgyűlés eseményei követtek. Így Háromszék sem maradt ki a történelem sodrából.

A szebeni császári General Commando szigorú rendelkezései, a császári csapatok erőfölénye következtében 1848 novemberében már csak Háromszék volt szabad. Ilyen körülmények között ült össze Sepsiszentgyörgyön a megyegyűlés, mely két hét alatt sem mutatott fel semmi eredményt, sőt többen már azzal érveltek november 23-án, hogy be kell hódolni, mert nincs fegyver, nincs ágyú, így tehetetlenek.

Ekkor állt fel a hátsó sorokban addig csendesen meghúzódó *Gábor Áron* és mondotta el történelmi jelentőségű felszólalását: „*Lészen ágyú!*” Vállalta, ha felhatalmazást kap arra, hogy a fülei hámorhoz utazhasson s ott dolgozzék, két hét múlva hat ágyút állít fel a város piacterén. Ígéretét beváltotta s nemskára Hídvégnél, Aldobolynál, Hermánynál dörögtek ágyúi.

Gábor Imre

A székelyföldi ágyúgyártás központja Kézdivásárhely lett, ahol Gábor Áronnak *Túróczi Mózes* vezetésével több kiváló iparosmester adott segítséget. Mint-hogy a harangok nem voltak elegendők, Gábor Áron megbízásából Gál Sándor ezredes a csíkszentdomokosi (Balánbánya) rézbányától kért anyagot a kézdivásárhelyi műhely számára, s így rézből mindvégig bőven volt utánpótlás.

Ma is áll az első hámor és áll Kézdivásárhelyen Gábor Áron ágyúöntő műhelyének háza, ahol az „ágyú-gyár” egy helységből, egy udvarból állott. A székely kisiparosok, megfelelő segédlettel, itt készítették az ágyúformákat (melynek mintája a Gábor Áron és Imre által 1848 nyarán készített faágyú volt), végezték az öntést, szerelést, a lőpor és gyutacs gyártását. Ezenkívül a megye további négy-öt helyén is dolgoztak, hogy megfelelő legyen az utánpótlás.

A székelyföldi ágyú- és lőporgyártás történetét két időszakra kell osztanunk. Az elsőben — 1849 májusáig — Gábor Áronék öntevékenyen, magukra utalva, meg-megújuló kísérletezéssel gyártották a fegyvereket, sok nehézséggel küszködve. (*Túróczi Mózes* 1849 márciusában új eljárással kísérletezett a réz-ágyúk öntésénél: „az általa felfedezett furókkal fúrta ki azt.”)

1849. április 30-i adatok szerint a kézdivásárhelyi ágyúöntő és felszerelő gyár nyolc részleggel dolgozott: ágyúöntő, esztergályos, lakatos, kovács, asztalos, kerekes, nyerges, hámkészítő — mindegyik felelős művezető irányításával. Az „ágyú öntő Csó mellett” művezető volt Végh Antal, az esztergályosnál Dummel Ferdinánd, a lakatosnál Szabó Dániel, a kovácsműhelynél Pásztor István és Bálint Ferenc, az asztalosnál Nagy István, a kerekeseknél Nagy Lajos, míg a gyutacsgyártást Jantsó József hadnagy vezette.

Az ágyú- és lőporgyártás beindítását követően Gábor Áron bejárta a vidéket, megszervezte a megye védelmét, a szorosok biztosítását. Ő lett az ellenállás lelke, a tüzérség parancsnoka, szervezője, a nép oktatója. Helytállását és önzetlen munkáját Bem tábornok őrnagyi ranggal ismerte el, amit Kossuth is megerősített.

Amikor Bem elfoglalta Szebent, eleget tett a háromszékiek meghívásának és 1849. március 25-én meglátogatta őket. Ezt a látogatást Gábor Áron debreceni útja követte Kossuth Lajoshoz, aki közvetlenül kívánt értesülést szerezni a székelyföldi eseményekről. Erre az útra a fegyvergyártás további fejlesztése és a munkások bérének tisztázása miatt is szükség volt.

A székelyföldi ágyúöntő műhelyeknek komoly versenytársa volt Máramaros, ahol 1848 őszen több helyen megindult az ágyú-, lőpor-, szurony- és fegyvergyártás. Itt szakképzett mérnökök, Diósgyórból és Besztercebányáról jött szakmunkások „modernebb” technikával dolgoztak, s a II. József idejében üzembe helyezett kabolapolyánai vasműben (a XIX. század végén Gyertyánliget, ma Kobiljecka Poljana) már fúrt ágyúcsöveket állítottak elő, ellentétben a kézdivásárhelyi, lyukasan öntött ágyúcsövekkel.

Az Alföldi Hírlap 1848. október 26-i máramarosszigeti tudósítása már közli, hogy „Kabolapolyánán ágyúkat öntenek vasból”, és az október 28-i tudósítás már azt is jelenti, hogy „...ma jött meg Kabolapolyánáról egy 6 fontos ágyú, Robonyi polyánai tiszt öntötte.” Az Alföldi Hírlap mellett rövidesen a Pesti Hírlap is tájékoztatást adott további máramarosi ágyúk készítéséről.

A máramarosi ágyúgyártás minősége emelkedett, amikor decemberben *Rapaics Dániel* őrnagy vezetésével megerkezett Máramarosba a borsodi 22. honvédtárszlóalj, hogy megerősítse a megye, a sóbányák és a fegyvergyárak védelmét: Rapaics, aki rövidesen ezredes és az országos lőporgyártás „főinspektora” lett, mint hivatásos katona, nagy szakértelemmel szervezte meg az erdélyi had-

sereg ellátásánál oly fontos gyárat. Kapcsolata is biztosítottabb volt Debrecennél, mint a magára hagyott Gábor Áronnak.

Lényegében szakmai-műszaki problémák voltak azok, amelyek nehéz helyzetbe hozták Gábor Áront, aki munkatársaival csak a saját találmányú, így kétségtelenül kisebb értékű és minőségű, lyukasan öntött ágyúkkal tudta csak felszerelni seregét, amelyeket a szakemberek nem tartottak már megfelelőnek.

A szakmai vita hullámai az Országos Honvédelmi Bizottmányt is elérték, ahol különösen gr. Eszterházy Mihály, a bizottmány fegyverkezési referense, majd kormánybiztosa akarta Csányi kormánybiztost rábírní: beszélje le Bem tábornokot „azon szerencsétlen gondolatról”, hogy Háromszéken ágyúöntő üzemeket létesítsen. 1849 március elején Debrecenből azt írta Csányi Lászlónak: „A mi az ágyú öntését illeti, mely eddig Sztrimbuiában és Háromszéken is, taliter qualiter történt, ezek azért szüntettek meg, mivel az ágyúk fúrásának készülétei ottan nem léteznek és oljan dolog hogy annak nagy pontossággal és felsőbb tűzési felügyelet alatt kell történni, valamint a felszerelésnek is, hogy a tökéletesség és egyformaság eléressen. Kabolapolyánán Máramarosban ez már tökéletesen el van érve, azért ottan fognak ezentúl készülni és szereltetni az ágyúk, valamint most N. Váradon is készül az ágyú öntésre és fúrásra való elintézés.”

Az erdélyi hadjárat szempontjából annyira fontos szakmai nézeteltérés szerencsére megfelelő módon oldódott meg, mert sem Csányi, sem Bem nem osztotta Eszterházy álláspontját, s amikor Gábor Áron személyesen tárgyalt Kossuth Lajossal, a kormányzó is mellé állt, s ettől kezdve párhuzamosan működtek a székelyföldi és máramarosi ágyúgyárok.

Gábor Áron 1849. április 22-én Kolozsvárra érkezett, onnan május 5-én Nagyváradra ment, hogy a röppentyűk gyártását tanulmányozza. Ekkor még sok bizalmatlanság fogadta, útja nem hozott eredményt. Május 8-án Debrecenbe indult, ahol Kossuthal tárgyalt, melynek eredményét Túróczi Mártonhoz írt, 1849. május 12-én Debrecen kelt levelében így összegezte:

„Hogy eddig semminemű olyan levelet nem küldtem Túróczi bátynak, ne csodálja, mert elég volt a legyőzni való. Most örömmel írok. Kossuth kormányzó elnök úrnál és a hadügyminisztériumnál kieszközöltem, hogy a k.vásárhelyi gyárok kinagyíttatnak, egész tökéletességre vitethetnek s mint országos gyár, a mai naptól a Hadminiszter kezelésre kerülve, ennek fejében 60. ezer pengőforintot nyertem.”

A levelét követő napon, a megbeszélés eredményeként, ismét Nagyváradra utazott, ahol a máramarosi Mózer százados bevezette őt a röppentyűk kezelésébe és készítésébe. Június első napjaiban érkezett vissza Kézdivásárhelyre, ahol a kormány kinevezése alapján, mint a székelyföldi tüzérség igazgatója, megkezdte a kézdivásárhelyi üzem bővítését és korszerűsítését, továbbá a székely tüzérség átszervezését. Nagy feladat volt ez, mivel többen már Bem seregében harcoltak, az újonc csíkieket viszont be kellett még tanítani. Az idő és a körülmények pedig sürgettek.

Ebben az időszakban már mind a máramarosi, mind a székelyföldi műhelyek zavartalanul folytathatták termelésüket.

Gábor Áron ezekben a hetekben a 10 fontos ágyú öntését készítette elő. Rövidesen két ágyú el is készült, sőt június 10-én Kézdivásárhely közelében kipróbálták a 3 és 6 fontos röppentyűket is.

Miután 1849 júniusában a cári csapatok bevonultak Erdélybe, a szorosok védelmét fel kellett adni, mivel a túlerővel szemben nem tudták volna tartani azokat.

1849. július 2-án, az Uzon és Kőkös közötti területen állította fel ágyúit Gábor Áron. Döntő ütközetre készült. Kora reggel lovára szállva adta ki parancsait, maga irányozta be ágyúit, vezényelte katonáit. Két lovat is kilőttek alóla. Fehér csákója jó célpont volt az ellenségnek. Saját biztonságával nem törődve mutatott jó példát katonáinak, így érte egy hatfontos ágyúgolyó, mely bal karját és bal mellét szakította le. Uzonnál ideiglenes sírba helyezték majd pár nap múlva Eresztvényben temették el. Családi hagyomány őrzi, hogy „temetésén 30 ágyú sortüze szólt harangzúgás helyett, valamennyi az ellenség felé szegezve.”

Forrásmunkák: Bözödi György: A máramarosi fegyvergyártás 1848—49-ben. (Studii de Istorie, Filologie Si Istoria Artei.) Bukarest, 1972.; Gábor Áron 1849-ben. („Aluta” I. Sepsiszentgyörgyi Múzeum.) Sepsiszentgyörgy. 1969.; Imreh István: Erdélyi hétköznapiak. Bukarest, 1979., Gábor Áron útban a forradalom felé.; dr. Kovássy Zoltán: Borsodi honvédek az 1848—49-es szabadságharcban. („Napjaink”, Miskolc. XVIII. évf. 1979. március 3. sz.); Várady Gábor: Rapaiacs Dániel honvédezredes emlékezete. (Nemzet, Budapest. VI. évf. 1887. május 24. 142. sz.; Máramarosmegye az 1848—49-iki honvédelemben. Politikai röpirat. 1885. Fővárosi Szabó Ervin könyvtár, Ball. 238. (12. jelzet); dr. Gábor László: (Budapest) Családi iratok, levelek, feljegyzések, képek.